

CO WARTO WIEDZIEĆ NA TEMAT DYSLEKSJI?

Dlaczego zdecydowałam się poruszyć problem dysleksji?

Kiedy wiele lat temu rozpoczynałam pracę, w polskiej szkole nie mówiło się jeszcze o dysleksji. Byłam więc zdezorientowana, czułam się bezradna, gdy inteligentny uczeń robił w dyktandzie 32 błędy ortograficzne.

Z biegiem czasu coraz więcej się mówiło o dysleksji, pojawiły się definicje tego zjawiska, poradnie psychologiczno – pedagogiczne zaczęły wykonywać testy i wydawać opinie. Nadal jednak nie wszyscy rodzice dzieci w wieku przedszkolnym wiedzą o tym, że problemy typu dyslektycznego można wstępnie rozpoznać, zanim dziecko rozpocznie naukę. Im wcześniej zapewnimy maluchowi terapię, tym szybciej przyniesie ona rezultaty. Dzięki temu zapewnimy mu łatwiejszy start, zmniejszymy stres związany z koniecznością pokonania dodatkowych trudności.

Niektórzy rodzice dzieci dyslektycznych, które zostały zdiagnozowane, uważają, że opieka nad dzieckiem dyslektycznym polega wyłącznie na pójściu z nim do poradni, uzyskaniu opinii o dysleksji i wyegzekwowaniu w szkole wskazanych przez poradnię dostosowań. Z różnych przyczyn zwalniają oni swoje pociechy z dodatkowych ćwiczeń i pracy, która pozwoliłaby im przezwyciężyć trudności. A przecież problemy same nie znikną. Im dłużej będą trwały, tym bardziej dziecko będzie sfrustrowane i nieszczęśliwe.

Część rodziców a także nauczycieli sądzi, że dysleksja polega wyłącznie na trudnościach w czytaniu, pisaniu czy liczeniu. Tymczasem jest to znacznie szerszy problem. Wynikają z niego kłopoty i trudności, których na ogół nie kojarzy się z dysleksją. Dyslektyk często nie rozpoznaje kierunków na mapie i w terenie, nie potrafi zapamiętać nazw dni tygodnia we właściwej kolejności, ma problem z uszeregowaniem zdarzeń w porządku chronologicznym, przestawi cyfry w wyniku zadania, nie będzie się mógł nauczyć tańca składającego się z wielu figur. Warto sobie z tego zdawać sprawę, ucząc dyslektyka lub opiekując się nim.

Co to jest dysleksja?

Badania naukowe wykazują, że około 15% uczniów, to dzieci ze „specyficznymi trudnościami w uczeniu się”. Trudności te dotyczą: czytania – wówczas mówimy o **dysleksji**; techniki pisania i kaligrafii – mówimy wtedy o **dysgrafii**; poprawnego pisania pod względem ortograficznym – to zaburzenie jest nazywane **dysortografią**. W naukowej literaturze światowej trudności te są nazywane ogólnie dysleksją. Problem dysleksji jeszcze do niedawna nie był powszechnie znany, jednak już od kilkunastu lat poświęca mu się wiele uwagi, ponieważ zjawisko nasila się i stanowi jedną z najczęstszych przyczyn niepowodzeń szkolnych. Zainteresowanie się przez naukowców problemem dysleksji doprowadziło do sformułowania definicji tego zjawiska i prób ustalenia przyczyn jego pojawiania się u dzieci. Ustalono także, jak rozpoznawać dysleksję i jak pracować z dzieckiem dyslektycznym. Pojawiło się wiele różnych definicji dysleksji. Jedna z nich mówi, że „**dysleksja rozwojowa to specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu, występujące u dzieci o normalnej inteligencji, uwarunkowane nieprawidłowym funkcjonowaniem układu nerwowego**”.

Przyczyny dysleksji

Przyczyny dysleksji nie są do końca znane. Obecnie opracowane koncepcje na temat etiologii tego zjawiska można podzielić na dwie grupy:

a) koncepcje biologiczne;

Koncepcje biologiczne przyczyn trudności w czytaniu i pisaniu upatrują w uszkodzeniu lub opóźnieniu dojrzewania centralnego układu nerwowego, mikrouszkodzeniach mózgu, w dziedziczeniu opisywanych trudności, a także w zaburzeniach hormonalnych. Ponadto jako przyczyny dysleksji wymienia się powikłania podczas ciąży, nieprawidłowe porody i urazy we wczesnym dzieciństwie.

b) koncepcje psychologiczne;

Na gruncie polskim największy wpływ miała psychologiczna teoria dysleksji i dysgrafii opracowana przez H. Spionek. Badania prowadzone pod jej kierunkiem wykazały, że większość dzieci przejawiających problemy dyslektyczne posiada iloraz inteligencji wskazujący na normalny rozwój umysłowy. Jednak u dzieci tych stwierdzono różnorakie opóźnienia fragmentaryczne rozwoju psychicznego i ruchowego. Są to dzieci o opóźnionym rozwoju ruchowym lub rozwoju emocjonalno – uczuciowym, a także dzieci o nierównomiernym poziomie rozwoju procesów poznawczych.

Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu nie wynikają z uszkodzeń narządów ruchu, wad wzroku czy słuchu ani z obniżonej sprawności intelektualnej. Przyczyny tego zjawiska nie wynikają też z zaniedbania środowiskowego czy dydaktycznego. Trudności te objawiają się nieprawidłowym funkcjonowaniem w zakresie analizy i syntezy wzrokowej, analizy i syntezy słuchowej, w zakresie lateralizacji i orientacji przestrzennej, koordynacji funkcji wzrokowych, słuchowych i ruchowych. Polscy badacze dysleksji nieprawidłowe funkcjonowanie w powyższych zakresach wiążą z zaburzeniami analizatorów wzrokowego, słuchowego i ruchowego. Zaburzenia dyslektyczne mogą dotyczyć jednej ze sfer funkcjonowania dziecka, ale mogą także występować łącznie i w takiej sytuacji przezwyciężenie ich jest o wiele trudniejsze.

A oto jakie mogą być objawy dysleksji w zakresie poszczególnych funkcji:

W wyniku zaburzeń analizy i syntezy wzrokowej dziecko może mieć trudności w:

- wypowiedaniu się – wiąże się to z trudnościami w „odpoznanianiu” przedmiotów na obrazkach – opis obrazka jest ubogi, dziecko zauważa małą ilość szczegółów, ma trudności w wyszukiwaniu braków, podobieństw, różnic;
- rysowaniu – rysunki są ubogie, dziecko ma problemy z odwzorowywaniem prostych figur geometrycznych, a także z odtwarzaniem układów figur geometrycznych, znaków graficznych i cyfr;
- czytaniu – mylenie liter o podobnym kształcie (a-o, m-n, l-t, g-p, itp.), opuszczanie liter, sylab, wyrazów, wierszy, przekręcanie końcówek wyrazów, gubienie wyrazów w tekście, tempo czytania wolne, czytanie nierytmiczne;
- pisaniu – trudności w zapamiętywaniu kształtu liter, mylenie liter o podobnym kształcie, pomijanie drobnych elementów graficznych liter (kropek, kresek, ogonków), opuszczanie liter. Pomimo znajomości zasad ortograficznych – liczne błędy ortograficzne.
- trudności z rozwiązywaniem zadań tekstowych z matematyki (dziecko nie rozumie treści zadania), problemy z geometrią (brak wyobraźni przestrzennej oraz trudności w zapamiętywaniu kształtu figur i kątów), przyrodą (trudności w posługiwaniu się mapą), w językach obcych;

W wyniku zaburzeń analizy i syntezy słuchowej dziecko może mieć trudności w :

- wypowiedaniu się – ubogie słownictwo, błędy gramatyczne, zniekształcanie wyrazów mało znanych;
- czytaniu – długo utrzymuje się technika literowania, kłopoty z syntezą dźwięków. W czytaniu nie są uwzględniane znaki interpunkcyjne. Błędy w czytaniu: opuszczanie liter i sylab, mylenie wyrazów o podobnym brzmieniu, zniekształcanie słów, trudności w zrozumieniu czytanego tekstu;

W wyniku zaburzeń w sferze ruchowej można zaobserwować u dziecka:

- ruchy powolne, brak precyzji, zręczności, napięcie mięśniowe;
- niesprawność manualną (trudności w trzymaniu ołówka, rysowaniu, wycinaniu, wiązaniu);
- obniżony poziom graficzny prac (niestaranne pismo, niekształtne litery, wychodzenie poza linię);
- trudności w innych przedmiotach szkolnych: przyroda – kłopoty z orientacją na mapie, geometria – mylenie pojęć przestrzennych, zmiany kierunków w rysunkach. W historii trudności z ustaleniem chronologii zdarzeń, w technice brak umiejętności zaplanowania pracy.

Gdzie szukać pomocy?

Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że dysleksja nie mija z wiekiem. Dyslektycy kończący szkołę średnią czytają wolniej niż ich rówieśnicy. W pisaniu popełniają błędy wzrokowe i słuchowe. Mimo znajomości zasad popełniają więcej błędów ortograficznych. Stwierdzono u nich także zaburzenia percepcji i koordynacji wzrokowo-słuchowej, a część z nich odznacza się zaburzeniami koncentracji uwagi i tempa pracy. Ponadto zauważono, że pewna grupa młodzieży dyslektycznej częściej powtarza klasy w szkole średniej, zmienia też szkoły ze względu na trudności w nauce, częściej popada w konflikty z nauczycielami. Zbyt trudne zadania i zbyt częste niepowodzenia prowadzą niejednokrotnie do obniżenia samooceny, depresji, nerwic i zachowań antyspołecznych.

Aby uniknąć tych przykrych konsekwencji trudności w czytaniu i pisaniu, należy jak najwcześniej zdiagnozować dziecko i zapewnić mu skuteczną terapię. Badania diagnostyczne oraz zajęcia terapeutyczne prowadzi przede wszystkim psychologowie i pedagodzy w rejonowych Poradniach Psychologiczno – Pedagogicznych. W poradniach tych można także uzyskać informacje o adresach oddziałów Polskiego Towarzystwa Dysleksji lub Poradni Diagnostyczno – Terapeutycznych, które udzielają konsultacji i porad dla rodziców, prowadzą badania diagnostyczne, zajęcia terapeutyczno – konsultacyjne, wydają materiały pomocnicze do pracy z dzieckiem. Oddziały organizują konferencje naukowe, spotkania, wydają Biuletyny Informacyjne, które są ciekawym źródłem wiedzy o dysleksji. W Warszawie są dwa takie oddziały. Znajdują się tam również specjalistyczne księgarnie, w których można zakupić pomoce dydaktyczne i publikacje dotyczące zagadnienia dysleksji.

Diagnoza w ustalaniu dysleksji

Jak już wspomniałam, im wcześniej zdiagnozujemy dziecko i zapewnimy mu terapię, tym skuteczniej zapobiegniemy późniejszym poważnym problemom w nauce. Wstępną diagnozę można postawić już w okresie przedszkolnym lub wczesnoszkolnym. W stosunku do tych dzieci mówi się o tzw. ryzyku dysleksji, ponieważ nie można jeszcze postawić pełnej diagnozy.

Jak rozpoznać dziecko „ryzyka dysleksji”? (według Bogdanowicz 1994)

- 1) Dziecko jest mało sprawne ruchowo – słabo biega, źle funkcjonuje w zabawach ruchowych.
- 2) Dziecko ma problemy z zawiązywaniem sznurowadeł, zapinaniem guzików, wiązaniem kokardek.
- 3) Dziecko niechętnie rysuje.
- 4) Dziecko ma trudności z posługiwaniem się nożyczkami.
- 5) Dziecko niechętnie bawi się układankami, klockami LEGO, puzzlami.
- 6) Dziecko jest oburęczne – wykonując czynności posługuje się raz jedną, raz drugą ręką.
- 7) Dziecku sprawia problem odróżnienie prawej i lewej strony ciała (ręki, nogi, oka).
- 8) Dziecko ma problem z określeniem kierunków w przestrzeni (nieprawidłowo używa przyimków: nad, pod, przed, od).
- 9) Dziecko ma trudności z opanowaniem nowych wierszyków i piosenek.
- 10) Dziecko ma trudności z zapamiętywaniem materiału uszeregowanego w serie i sekwencje, tj. nazwy dni tygodnia, miesiący, liter alfabetu, szeregów cyfrowych i innych.
- 11) Dziecko ma trudności z koncentracją uwagi, łatwo się rozprasza.
- 12) Dziecko ma trudności w zrozumieniu i rozwiązywaniu zadań wymagających logicznego myślenia.
- 13) Dziecko ma trudności z budowaniem zdań; zmienia szyk wyrazów w zdaniu.
- 14) Dziecko przekręca słowa, zmienia przedrostki w wyrazach, używa niepoprawnych form gramatycznych.
- 15) Dziecko ma wadę wymowy.
- 16) Dziecko nie umie odróżnić głosek o podobnym brzmieniu (np. k – g, z – s, d – t, w – f)
- 17) Dziecko ma trudności z wyróżnianiem głosek w wyrazie.
- 18) Dziecko ma trudności z odróżnianiem i zapamiętywaniem kształtów podobnych liter, np. m – n, l – ł, t – ł).
- 19) Dziecku sprawia problem odróżnianie i zapamiętywanie kształtów identycznych, lecz inaczej położonych w przestrzeni, np. p – b, d – b.
- 20) Dziecko ma trudności z rozmieszczaniem rysunku na kartce.
- 21) Dziecko pisze litery i cyfry zwierciadlannie oraz odwzorowuje wyrazy przez zapisanie ich od strony prawej do lewej.
- 22) Dziecko ma problem z odtwarzaniem prostych szlaczków i figur geometrycznych.

Zaburzenia emocjonalne u dzieci z trudnościami dyslektycznymi

Dziecko dyslektyczne, aby wykonać swoją pracę, musi w nią włożyć wiele wysiłku. Mimo to często efekty pracy nie są zadowalające i spotykają się z negatywną oceną. Wywołuje to u dziecka poczucie niepewności i niesprawiedliwości. Jeśli podobne sytuacje powtarzają się, u dziecka pojawiają się zaburzenia emocjonalne. Mogą się one przejawiać nadmierną ruchliwością i pobudliwością lub zahamowaniem, wycofywaniem się.

Nadmierna pobudliwość wiąże się z trudnościami w koncentracji uwagi dziecka, niedokładnością, pośpiechem w działaniu, łatwością wchodzenia w konflikty z rówieśnikami i dorosłymi, kłótnością, częstymi wybuchami gniewu.

Dzieci te wymagają bardzo spokojnego i konsekwentnego postępowania. Ostre kary wzmagają pobudliwość dziecka. Ponadto dziecko musi mieć zapewniony regularny tryb życia. Należy dbać o dokładność wykonywanych przez dziecko prac, hamować nadmierne tempo ich działania, skłaniać do samokontroli.

Dzieci zahamowane charakteryzują się nieśmiałością i małą aktywnością, nie włączają się do grupy, przejawiają postawy lękowe, wycofują się z podejmowanych zadań. Cechuje je brak wiary w siebie. Są też bardzo wrażliwe na oceny dorosłych i rówieśników.

Dzieci te należy stopniowo uaktywniać, początkowo w sytuacjach gwarantujących powodzenie. W razie niepowodzeń należy dziecku udzielić pomocy bez wyrażania oceny negatywnej. Ocenę negatywną należy wprowadzać stopniowo, ale trzeba do niej ucznia przyzwyczaić. Nie można dopuścić do tego, żeby dziecko od siebie uzależnić.

Problemy o podłożu dyslektycznym mogą wywołać u dziecka zachowania infantylne. Dzieci takie nie panują nad emocjami zarówno pozytywnymi jak i negatywnymi. Są płaczliwe, obrażają się, przejawiają agresję z błahych powodów. Odznaczają się małą samodzielnością, uporczywym żądaniem pomocy, ciągłym zwracaniem na siebie uwagi. Ich zainteresowania są krótkotrwałe i powierzchowne. W przypadku takich zachowań dziecka należy dążyć do zmiany postaw rodzicielskich wobec niego. Jemu zaś trzeba stwarzać sytuacje, w których będzie doznawało pozytywnych emocji. Wskazane jest także stwarzanie dziecku wzorców postępowania w sytuacjach negatywnych (przegrana, niepowodzenie), a następnie wprowadzanie dziecka w takie sytuacje. Ważne jest stopniowe usamodzielnianie dziecka.

Podstawową przyczyną powstawania zaburzeń emocjonalnych jest brak poczucia bezpieczeństwa i poczucia własnej wartości. Dlatego ważne jest stworzenie takich warunków, w których dzieci miałyby szansę poczuć, że są bezpieczne i wartościowe.

Należy więc pamiętać, żeby:

- nie stwarzać atmosfery zdenerwowania, napięcia, wyśmiewania, lecz dążyć do spokoju i wzajemnego zaufania;
- nie robić wymówek czy awantur, lecz rzeczowo wskazać możliwości poprawienia błędów;
- nie przeciążać czytaniem i przepisami, lecz dostosowywać ćwiczenia do możliwości dziecka;
- nie wyręczać dziecka w jego pracach, lecz zachęcać do samodzielnego ich wykonywania;
- nie karać, zakazywać i straszyć, lecz nagradzać nawet za niewielkie efekty.

Należy często mówić do dziecka:

Przyjemnie mi zobaczyć tak starannie wykonaną pracę.

Miło widzieć jak pracujesz.

Podziwiam twoją pracę.

Jestem z ciebie dumna.

Świetnie sobie z tym poradziłeś.

Cieszę się, że włożyłeś w tę pracę tak wiele wysiłku.

Cieszę mnie twoje postępy.

Doceniam to, jak bardzo się starasz.

Masz prawo do błędów, popraw je.

Jestem zawsze z tobą, możesz na mnie liczyć.

Dekalog dla rodziców dzieci dyslektycznych

NIE

1. Nie traktuj dziecka jak chorego, kalekiego, niezdolnego, złego lub leniwego.
2. Nie karz, nie wyśmiewaj dziecka w nadziei, że zmobilizujesz je to do pracy.
3. Nie łudź się, że dziecko "samo z tego wyrośnie", "weźmie się w garść", "przysiądzie fałdów" lub że ktoś je z tego "wyleczy".
4. Nie spodziewaj się, że kłopoty dziecka pozbawionego specjalistycznej pomocy ograniczą się do czytania i pisanie i skończą się w młodszych klasach szkoły podstawowej.
5. Nie ograniczaj dziecku zajęć pozalekcyjnych, aby miało więcej czasu na naukę, ale i nie zwalnij go z systematycznych ćwiczeń.

TAK

6. Staraj się zrozumieć swoje dziecko, jego potrzeby, możliwości i ograniczenia, aby zapobiec trudnościom szkolnym.
7. Spróbuj jak najwcześniej zaobserwować trudności dziecka: na czym polegają i co jest ich przyczyną. Skonsultuj się ze specjalistą (psychologiem, pedagogiem, logopedą).
8. Aby jak najwcześniej pomóc dziecku:
 - zaobserwuj w codziennej pracy z dzieckiem, co najskuteczniej mu pomaga,
 - korzystaj z odpowiedniej literatury i fachowej pomocy nauczyciela - terapeuty (w formie terapii indywidualnej i grupowej),
 - bądź w stałym kontakcie z nauczycielem i pedagogiem szkolnym.
9. Bądź życzliwym, pogodnym, cierpliwym przewodnikiem i towarzyszem swego dziecka w jego kłopotach szkolnych.
10. Chwal i nagradzaj dziecko nie tyle za efekty jego pracy, ile za włożony w nią wysiłek. Spraw, aby praca z dzieckiem była przyjemna dla was obojga.

Rodzicu, pamiętaj!

1. Kochaj, ale wymagaj.
2. Okazuj dziecku swoje uczucia.
3. Przekazuj dziecku pozytywne informacje o nim (pochodzące od siebie i osób trzecich).
4. Dostrzegaj wszystkie osiągnięcia dziecka, nawet bardzo drobne.
5. Doceniaj nawet niedokończone dzieło dziecka.
6. Zanim skrytykujesz, pozwól dziecku wyjaśnić.
7. Zachowaj umiar w udzielaniu pomocy przy odrabianiu lekcji.
8. Przerzuć na dziecko odpowiedzialność za jego naukę.
9. Pozwól dziecku podejmować decyzje o dodatkowych zajęciach i innych sprawach.
10. Pozwól dziecku wybrać kierunek rozwoju i wspieraj je w tym.
11. Pozwól dziecku poczuć jego sukces.
12. Pokaż dziecku korzyści płynące ze spróbowania swoich sił w nowej dziedzinie - i nie naciskaj dłużej.
13. Okazuj dziecku swoją wiarę w jego sukces.
14. Zaufaj dziecku i okazuj mu to zaufanie.

15. Naucz się rozmawiać z dzieckiem.
16. Naucz się słuchać dziecka.
17. Nie monologuj.
18. Rozmawiaj z dzieckiem wtedy, gdy panujesz nad swoimi emocjami.
19. Nie obarczaj dziecka poczuciem winy.
20. Wyszukuj pozytywy w każdej sytuacji.
21. Okazuj zainteresowanie zamiast kontrolować.
22. Nie mów "nigdy", "wszystko" i "zawsze".

Zakończenie

O zjawisku dysleksji ostatnio dużo się mówi, jako rodzice i nauczyciele stykamy się z dziećmi, które są dyslektykami, dysgrafikami, dysortografikami. Jednak nadal odczuwamy brak informacji na temat samego zjawiska, jego objawów i skutków. Nie zawsze, pracując w naszych zbyt licznych klasach, pamiętamy o dzieciach z dysleksją, nie zawsze możemy im zapewnić takie warunki do nauki, jakich potrzebują. Czasem zapominamy o tym, że „specyficzne trudności w nauce” wywołują u dzieci zaburzenia emocjonalne. Mam nadzieję, że zebrane przeze mnie podstawowe informacje ułatwią pracę moim koleżankom i kolegom, trafią też do rodziców i umożliwią wczesne rozpoznanie u dziecka dysleksji albo pomogą w pracy z dzieckiem w domu.

Małgorzata Kasprzyk

Literatura uzupełniająca:

- Bogdanowicz M., 1994, O dysleksji, czyli specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu – odpowiedzi na pytania rodziców i nauczycieli, Lublin,
- Brejnak W., Zabłocki K.J., 1996, Dysleksja w teorii i praktyce, Warszawa,
- Dąbrowska M., 2003, Moje dziecko jest dyslektykiem. Poradnik i informator dla rodziców i wychowawców, Wyd. Seventh Sea, Warszawa,
- Kaja B., 1995, Zarys terapii dziecka, Bydgoszcz,
- Renfisz-Kuczyk A., 1999, Jak pomóc dzieciom dyslektycznym. Poradnik dla nauczycieli i rodziców, Warszawa,
- Selikowitz M., 1999, Dysleksja, Warszawa,
- Spionek H., 1965, Zaburzenia psychoruchowe rozwoju człowieka, Warszawa,
- Spionek H., 1970, Psychologiczna analiza trudności i niepowodzeń szkolnych, Warszawa,

O dysleksji, Biblioteczka Reformy nr 18 MEN, Warszawa 1999

Rozporządzenie MEN z dnia 21.03.2001 r.

Rozporządzenie MENiS z dnia 24.04.2002 r.